

Stan Velea la 70 de ani

Istoricul, criticul literar, comparatistul și traducătorul Stan Velea s-a născut la 29 mai 1933, în comuna Poiana Mare din județul Dolj. Urmează studiile secundare la liceul „Independența” din Calafat (1944-1952), după care absolvă secția de slavistică la Facultatea de Filologie (1952-1957), obținând licența în limba și literatura polonă. În 1957 este repartizat la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, unde lucrează până la pensionare (2003), urcând toate gradele de cercetător științific. A condus un timp sectorul de literatură universală, apoi colectivul de slaviști din cadrul Institutului.

Încă de la începutul activității, tânărul cercetător s-a angajat în proiecte foarte ambițioase pe care le-a realizat în cea mai mare parte, datorită unei perseverențe și hărnicii ieșite din comun. Înțelegând câte sunt de făcut în domeniul literaturii polone și al traducerilor, fără să stea prea mult pe gânduri, s-a înscris la doctorat și, la scurt timp după publicarea unei ample monografii despre Władysław Reymont (1966), și-a susținut teza de doctorat, obținând, în anul 1968, titlul de doctor în filologie.

Structurată în capitole menite să dezvăluie specificul creației marelui prozator, laureat al Premiului Nobel în anul 1924, autorul a aplicat cu succes demersul comparatist, care va constitui o trăsătură permanentă a viitoarelor sale studii. Reymont va fi comparat în primul rând cu Rebreanu în structurile de adâncime ale textului, ceea ce permite stabilirea a numeroase afinități între cei doi prozatori și înlăturarea ipotezei vehiculate cu privire la o influență nemijlocită a epopeii *Țăranii* asupra romanului *Ion*. Capitolul final, *Reymont artistul*, reliefează modalitățile de structurare a materiei epice și particularitățile stilului.

O dată cu elaborarea studiilor consacrate celor mai reprezentativi scriitori polonezi, înscrise în planul de cercetare al Institutului, se conturează tot mai pregnant ideea scrierii unei istorii a literaturii polone, întreprindere temerară, dar absolut necesară în spațiul românesc. În acest sens, S. Velea parcurge cu asiduitate numeroase opere literare și texte critice, adună materialele necesare, întocmește fișe, redactează studii monografice cuprinzătoare. Zece studii vor fi publicate în volumul *Scriitori polonezi*, în anul 1972, acoperind o lungă perioadă din evoluția literelor polone. Analiza bazată pe textul literar nu exclude contextul larg al interpretării, cu numeroase raportări la literatura română și universală. Preocupat în continuare de realizarea *Istoriei literaturii polone*, continuă să scrie și să publice alte studii de anvergură, îndreptate în zona romanului, îndeosebi a celui țărănesc și istoric. În acest sens, monografia *Romanul polonez contemporan* (1984) reprezintă prima sinteză pe această temă, elaborată la noi în țară, cu reflecții și judecăți de valoare asupra tehnicii de elaborare și a problematicii genului.

Ca și în lucrările anterioare, autorul dovedește stăpânirea impecabilă a metodei comparatiste, înscriindu-se în buna tradiție a școlii românești de

PERSONALIA – RECENZII

comparatism (vezi în acest sens și volumul *Universalisti și comparatiști români contemporani*, pe care l-a publicat în anul 1996).

În anul 1986, la Editura Univers, a apărut primul volum al *Istoriei literaturii polone*. Felul în care este concepută această istorie diferă de maniera tradițională, bazată pe cercetarea fenomenului literar în ansamblu. Conștient de nevoile publicului de la noi din țară și ale specialiștilor filologi, S. Velea operează o selecție riguroasă a materiei, împărțind lucrarea în trei volume (în total peste 1500 de pagini), fiecare volum cuprinzând la rândul său câteva perioade mari. Astfel, volumul I debutează cu Renașterea (Mikołaj Rej, Jan Kochanowski, Szymon Szymonowicz), continuă cu barocul (Jan Andrzej Morsztyn și Wacław Potocki), secolul Luminilor (Ignacy Krasicki, Adam Naruszewicz și Stanisław Trembecki) și romantismul (Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński și Cyprian Kamil Norwid). Volumul al II-lea (1990), elaborat după aceleași principii, cuprinde realismul critic (Eliza Orzeszkowa, Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz și Maria Konopnicka), naturalismul (Gabriela Zapolska), Tânăra Polonie (Jan Kasprówic, Stanisław Wyspiański, Stefan Żeromski și Władysław Stanisław Reymont) și perioada interbelică (Leopold Staff, Julian Tuwim, Władysław Broniewski, Jarosław Iwaszkiewicz, Maria Dąbrowska și Leon Kruczkowski), iar cel de al III-lea (1995), cu structură și finalități similare, acoperă literatura contemporană: proză (Jan Parandowski, Tadeusz Breza, Jerzy Andrzejewski, Witold Gombrowicz, Hanna Malewska, Teodor Parnicki, Julian Kawalec, Wiesław Myśliwski, Stanisła Piętak, Tadeusz Nowak), poezie (Julian Pryzboś, Tadeusz Nowak, Tadeusz Różewicz, Kazimiera Hłakowiczówna, Wisława Szymborska, Stanisław Piętak) și dramaturgie (Sławomir Mrożek, Tadeusz Różewicz și alții).

Înainte de a trece la portretele monografice propriu-zise, autorul face o succintă caracterizare a fiecărei perioade în parte pentru a ilustra coordonatele principale ale evoluției fenomenului literar din Polonia. Din punct de vedere metodologic au fost supuși analizei scriitorii mari din literatura polonă. Între a include un număr mai mare de scriitori, prezentându-i într-un context mai puțin exhaustiv, și a reduce numărul acestora în favoarea amplitudinii analitice, S. Velea a preferat cea de a doua cale. Nici unul dintre scriitorii aleși nu stârnește însă îndoieli în privința selecției valorice, poate doar, în cazul unora, se poate vorbi de preferințele autorului însuși (de pildă, L. Kruczkowski sau H. Malewska); lipsesc totuși câteva „vârfuri” cu mare rol în ansamblul peisajului literar polonez: Bolesław Leśmian, Zofia Nałkowska, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Czesław Miłosz și Zbigniew Herbert. Dar oricâte rețineri ar stârni opțiunea reprezentativității literare în sine, *Istoria* pe care a realizat-o S. Velea reprezintă o lucrare valoroasă atât ca sursă de informare și de eliminare a „petelor albe”, existente până la acel moment, cât și ca mod de analiză, dezvăluind un efort interpretativ admirabil și stăpânirea deplină a instrumentelor de lucru. Școala călinesciană a însemnat pentru polonistul S. Velea nu doar un mediu prielnic și stimulator, ci și o obligație nobilă, impunându-i un riguros plan de lucru și disciplină.

După apariția celui de al treilea volum al *Istoriei*, pornind de la lipsa acută a unor monografii despre poeți și prozatori polonezi intrați demult în spațiul românesc, S. Velea, a publicat la scurt timp un studiu amplu, consacrat lui **Mickiewicz** (1995), și o monografie cuprinzătoare despre viața și opera scriitorului său preferat, **Sienkiewicz** (1998).

Paralel cu analiza atentă a procesului literar în structurile sale specifice, S. Velea s-a interesat sistematic și de fenomenul receptării literare, componentă fundamentală a imaginii pe care o generează literaturile străine în alte spații culturale. După ce a publicat, în anul 1974, volumul *Paralelisme și retrospective literare*, consacrat, printre altele, receptării unor prozatori români în Polonia (I. Creangă, Matei Caragiale, G. Călinescu, Z. Stancu, E. Barbu, Geo Bogza) și a unor creatori polonezi în România (St. Żeromski), autorul continuă acest demers comparat și, în anul 1989, tipărește *Interferențe literare româno-polone*. Cartea dispune de o structură bipolară. Prima parte, intitulată *Literatura română în Polonia*, conturează o imagine globală, temeinic documentată, a răspândirii literaturii române în spațiul polonez. Autorul insistă asupra marilor clasici, precum și asupra aprecierilor privind valoarea transpunerii. La fel de important este și capitolul *Clasici polonezi în România*, prefigurând sugestii referitoare la direcțiile cercetărilor viitoare.

După 1989 s-au produs schimbări semnificative ale mecanismului de receptare. S. Velea a revizuit informațiile anterioare, a completat tabloul cu noile studii critice și traduceri apărute la noi, punând la dispoziția cititorilor cel mai complet studiu de până acum în această direcție: *Literatura polonă în România*, apărut în 2001. De remarcat secțiunea referitoare la bibliografia traducerilor din limba polonă, din care se pot vedea nu doar evoluția, ci și dinamica procesului de traducere și de receptare.

Al doilea capitol important în preocupările de anvergură ale polonistului S. Velea, după acela referitor la cercetarea științifică, îl constituie activitatea de traducător. Înțelegând încă de la început că, fără versiuni românești ale operelor fundamentale din literatura polonă, studiile critice referitoare la această literatură nu vor fi înțelese în mod adecvat, domnia sa s-a angajat într-un sistematic și susținut efort de transpunere în limba română a zeci de cărți, aparținând cu precădere marilor clasici: Reymont, Żeromski, Prus, Iwaszkiewicz, Mrozek, Miłosz. Se poate afirma, fără a greși, că încununarea muncii de traducător a lui S. Velea o constituie integrala **Sienkiewicz**. Cu excepția romanelor *Cavalerii teutoni* și *Fără dogmă*, a tradus trilogia (*Prin foc și sabie*, *Pan Wołodyjowski*, *Potopul*), *Familia Połaniecki*, *Quo Vadis*, *Pe câmp de glorie*, *Paznicul farului*, *Hania*, *Prin pustiu și junglă*, coordonând în același timp ediția critică Sienkiewicz, inițiată de editura Univers. Atent la particularitățile stilistice ale textului original, zăbovind asupra nuanțelor și a subtilităților limbii polone, S. Velea a oferit cititorilor români versiuni de excelentă calitate, înscriindu-se în rândurile celor mai buni traducători din țara noastră. Până în prezent a transpus în românește peste 25 de volume. Dacă la acestea vom adăuga cele 13 volume de istorie și critică, cele peste 350 de studii și articole tipărite în reviste de specialitate în țară și în

PERSONALIA – RECENZII

străinătate, circa 150 de recenzii, comunicările ținute la diferite simpozioane și congrese, îndrumarea la doctorat a tinerilor slaviști și comparatiști, vom avea imaginea unui om extrem de harnic și de talentat, care a înțeles la timp că truda stă la temelia marilor realizări și satisfacții profesionale.

Datorită rezultatelor obținute de-a lungul anilor, S. Velea a câștigat respectul confrăților de breaslă și un loc meritat în cultura românească. Prin hărnicie, disciplină și seriozitate profesională, prin dăruire și pasiune, domnia sa constituie totodată un model demn de urmat. Pentru meritele deosebite în domeniul filologiei polone, autoritățile din Polonia i-au acordat mai multe premii și distincții (printre altele, Crucea de cavaler al Ordinului Meritul Științific, 1997).

La frumoasa vârstă de 70 de ani îi urăm distinsului cercetător viață cât mai lungă, sub semnul luminos al dezvoltării științelor umaniste și al satisfacțiilor personale. La mulți ani!

Constantin Geambașu

Lista lucrărilor *

Volume:

1. *Reymont*, București, 1966.
2. *Scriitori polonezi (studii monografice)*, București, Editura Academiei, 1972.
3. *Paralelisme și retrospective literare*, București, Editura Univers, 1974.
(Rec.: I. Tiba, „Cronica” 1975, nr. 3, p. 2; C. Geambașu, „Synthesis” IX, 1975, p. 120)
4. *Romanul polonez contemporan*, București, Editura Univers, 1984.
(Rec.: N. Mareș, „Romanul polonez”, „România literară”, 1985, nr.12, p. 21; M. Vasile, *Romanul polonez*, „Ramuri”, 1986, nr. 9, p. 13; M. Mitu, „Synthesis”, XIII, 1986, p. 88-89)
5. *Istoria literaturii polone*, vol. I, București, Editura Univers, 1986.
(Rec.: Maria Vârcioroveanu, „Istoria literaturii polone”, „Analele Universității București. Limba și literatura română, XXXV, 1986, p.98-100; N. Mareș, *Un prețios compendiu de literatură polonă*, „România literară”, 1986, nr. 44, p. 19; Ilia Konev, *Iz rumînskoto literaturoznanie dnes*, „Literaturna misâl”, 1987, nr. 9, p.132-133; K. Jurczak, *O privire sintetică asupra literaturii polone*, „RITL”, 1987, nr. 3-4, p. 145-147; Rodica Florea, „Synthesis”, XIV, 1987, p.98-99)

[*] Lista bibliografică se limitează doar la titlurile volumelor de critică, de istorie literară și ale traducerilor, precum și la ecourile stârnite în presa literară.

6. *Interferențe literare româno-polone*, București, Editura Minerva, 1989.

(Rec.: Danuta Bieńkowska, *Krytyczne przedstawienie...*, „Literatura na świecie”, 1991, nr. 3, p. 327; C. Geambașu, *Un deceniu de literatură polonă în România*, în vol. *Scriitori polonezi (sec. XX)*, București, 2002, p.198-199 și 203-204)

7. *Istoria literaturii polone*, vol. II, București, Editura Univers, 1990.

(Rec.: I. C. Chițimia, „Synthesis”, XIX, 1992, p. 109-110; S. Velea, *Cartea vieții mele sau un periplu prin „muzeul imaginar” al literaturii polone*, interviu realizat de Mihaela Dorobanțu, „Tineretul liber. Supliment literar-artistic”, 1990, p. 3)

8. *Istoria literaturii polone*, vol. III, București, Editura Medro, 1995 (Rec.: Cornelia Ștefănescu, *Cartea unei vieți*; M. Mitu, *Finis coronat opus?*; M. Vasile, *Un eveniment*, „Jurnalul literar”, 1995, nr. 37-40, p. 7; M. Barbu, *Reexaminări critice. Misiunea regală a istoriilor literare*, „Dorul”, 1999, nr. 117, p. 48-49 – revistă apărută în Danemarca)

9. *Mickiewicz*, București, Editura Medro, 1995.

10. *Universalisti și comparatiști români contemporani*, București, Editura Medro, 1996 (Rec.: T. Vârgolici, *Universalism și comparatism literar*, „Adevărul literar și artistic”, 1996, nr.307, p. 5; C. Cubleşan, *Universalisti și comparatiști*, „Steaua”, 1997, nr. 2-3, p. 30)

11. *Plămada cărților*, București, Editura Medro, 1997.

(Rec.: T. Vârgolici, *Retrospective literare*, „Adevărul literar și artistic”, 1997, nr.379, p. 4; Cornelia Ștefănescu, *Diversificare necesară*, „România literară”, 1997, nr. 25, p. 4)

12. *Sienkiewicz*, București, Editura Medro, 1998.

13. *Literatura polonă în România. Recepțarea unei mari literaturi*, București, Editura Saeculum I.O., 2001.

(Rec.: T. Vârgolici, *Literatura polonă în România*, „Adevărul literar și artistic”, 2001, nr. 594, p. 4; Cristina Sârbu, *Polonia-ecouri peste timp*, „Crai Nou”, Suceava, 2002, nr. 315, p. 5; Cristina Sârbu, „Romanoslavica” XXXVII, 2002, p. 196-202; C. Geambașu, *Recepțarea unei mari literaturi*, „Jurnalul literar”, 2002, nr. 1-4, p. 15; M. Barbu, *Despre literatura polonă în România*, „Jurnalul literar”, 2002, nr. 1-4, p. 15; C. Geambașu, *O recepți i nie tylko*, „Dekada Literacka”, 2003, nr. 7-8, p. 100-102)

Traduceri*

1. I. Newerly, *Băiatul din stepele salice*, București, 1962.

2. Wł. Reymont, *Fiu de nobili*. Nuvele, București, 1967.

[*] Majoritatea volumelor de traduceri sunt însoțite de prefață, tabel cronologic și note, semnate de S. Velea.

PERSONALIA – RECENZII

3. J. Iwaszkiewicz, *Îndrăgostiții din Marona*. Nuvele, București, 1972.
4. H. Sienkiewicz, *Prin foc și sabie*. Roman, București, 1973, 1982, 1988, 1995.
5. B. Prus, *Anielka*. Nuvele, București, 1973, 1992.
6. H. Sienkiewicz, *Pan Wołodyjowski*. Roman, București, 1974, 1985, 1992, 1996.
7. H. Sienkiewicz, *Potopul*. Roman, București, 1977, 1984, 1989, 1995.
8. Wł. Reymont, *Comedianta-Frământări*. Roman, București, 1984, 1993, 1999.
9. St. Mrożek, *Teatru*, București, 1986.
10. H. Sienkiewicz, *Hania*. Nuvele, București, 1986, 1987, 1991.
11. H. Sienkiewicz, *Familia Polaniecki*. Roman, București, 1987, 1992.
12. H. Sienkiewicz, *Paznicul farului*. Nuvele, București, 1987.
13. H. Sienkiewicz, *Prin pustiu și junglă*. Roman, București, 1992, 1998, 1999.
14. H. Sienkiewicz, *Pe câmp de glorie*. Roman, București, 1992.
15. B. Prus, *Avanpostul*. Roman, București, 1992.
16. H. Sienkiewicz, *Quo vadis*. Roman, București, 1993, 1998.
17. Z. Krasieński, *Władysław Herman*. Roman, București, 1994.
18. Wł. Reymont, *Vampirul*. Roman, București, 1995.
19. Sł. Mrożek, *Dragoste în Crimeea*. Teatru, București, 1998.
20. St. Żeromski, *Fascinația păcatului*. Roman, București, 1998.
21. W. Myśliwski, *Orizont*. Roman, București, 2000.
22. Sł. Mrożek, *Opere alese*. Vol. I, *Proză scurtă*, București, 2004.